

Bijlage staatsexamen VWO

2024

tijdvak 1
donderdag 30 mei
09.00 – 10.00 uur

Maatschappijleer

College-examen schriftelijk

Bronnenboekje

Tekst 1

Stemmen vanaf 16: waarom niet?

Autorijden, instemmen met seks, een wapenvergunning bezitten, voltijds werken en loonbelasting betalen, het ouderlijk huis verlaten, een huurcontract tekenen: in Nieuw-Zeeland mogen 16-jarigen het allemaal. Wat ze niet mogen: stemmen. Dit kan gaan veranderen, nu het Hooggerechtshof van het land maandag heeft geoordeeld dat 16- en 17-jarigen zonder stemrecht mogelijk slachtoffer zijn van leeftijdsdiscriminatie. Het parlement moet zich hierover gaan buigen.

Nieuw-Zeelandse hoge rechters dwingen de politiek hiermee tot een debat dat in meer landen geregeld de kop opsteekt. In veel ontwikkelde industrielanden komen minder mensen naar de stembus, maar onder 25-minners daalt de opkomst gemiddeld harder. Er zijn veel redenen dat jongeren niet stemmen, maar velen klagen dat ze zich niet vertegenwoordigd voelen door de politiek. Die richt zich door hun wegblijven alleen nog maar sterker op oudere kiezers en hun vele gevestigde belangen. Die komen immers wél trouw stemmen.

Deze dynamiek wordt in het Westen nog versterkt door vergrijzing. Oudere kiezers vormen een steeds groter deel van het electoraat, terwijl het relatieve volume van de jongerenstem slinkt. In de Verenigde Staten – waar de vergrijzing vergeleken met Europa of Japan nog meevalt – is

de electorale macht van de jeugd in een halve eeuw gehalveerd.

Om die slinkende jeugdstem niet te laten verstommen, moet de kiesleeftijd naar 16, bepleiten campagnes als *'Make It 16'* (Nieuw-Zeeland) of *'Vote 16'* (VS). Stemmen zou als roken of drinken zijn: hoe jonger je begint, hoe sneller het een gewoonte wordt. Juist op 16- en 17-jarige leeftijd zouden jongeren vatbaar zijn voor democratisch engagement. Ze wonen nog thuis, kunnen met hun ouders over politiek praten en samen naar het stembureau gaan. Een paar jaar later wonen velen al op zichzelf, komt de stemomroep door verhuizingen niet aan en zijn ze druk met werk, studie en uitgaan.

In Nederland ging de leeftijd in de vorige eeuw al stapsgewijs van 25 naar 23 (in 1946), naar 21 (in 1963) en naar 18 (in 1972). De Raad voor het Openbaar Bestuur bepleitte in 2019 in een rapport (*'Jong geleerd, oud gedaan'*) om te experimenteren met verdere verlaging. Minister Hanke Bruins Slot (Binnenlandse Zaken, CDA) wees een suggestie hiertoe in februari 2022 nog af: „De grote meerderheid van Nederland is tevreden met 18.” In een enquête van I&O Research sprak dit jaar inderdaad driekwart van de ondervraagden zich uit tegen verlaging tot 16 jaar, waarbij ook 16- en 17-jarigen zelf krap tegen bleken. Onder anderen 18- tot 25-jarigen vonden dat iemand van 16

90 (een leeftijd waaraan zij zelf een recente herinnering hebben)

„onvoldoende verstand heeft van politiek om te stemmen”.

Tekst 2

De Eerste Kamer is een tandeloze bulldog

Het is maar één keer, in 1860, voorgekomen dat de Eerste Kamer een kabinet echt wegstemde. Toch
5 doen onze nationale politici het bij verkiezingen voor de Provinciale Staten telkens weer voorkomen alsof dit huis over politiek leven en dood beschikt. De Statenleden
10 kiezen straks de Eerste Kamer, dus pas op, is de boodschap waarmee zij de schaamteloze kaping van de provinciale verkiezingen rechtvaardigen.

15 De waarschuwing wordt kracht bijgezet met het argument dat de Eerste Kamer steeds politieker wordt. Dat zou het geval zijn sinds de kabinetten-Rutte niet over een
20 meerderheid beschikken en dus voor elke ontbrekende stem moeten vechten. Maar zo is het niet.

25 Hier geeft de ‘wet van Noten’ inzicht. Han Noten was PvdA-senator van 2003 tot 2013. Op grond van zijn ervaringen ontdekte
30 hij deze wetmatigheid: fracties in

de Eerste Kamer stemmen zelden anders dan hun politieke vrienden in de Tweede Kamer. Als een kabinet zich wil verzekeren van
35 voldoende steun in de senaat, dan moet het dus met één of meer oppositiepartijen in de Tweede Kamer zaken doen.

40 De Eerste Kamer is op het papier van ons staatsrecht net zo machtig als de Tweede Kamer. Maar in de praktijk is zij, door de werking van de wet van Noten, doorgaans een
45 politiek verlengstuk van de Tweede Kamer, de laatste jaren wat opzichtiger dan voorheen. Dus wel politieker, maar niet vanuit eigen kracht of verdiensten die
50 voortkomen uit de aard van haar rol.

De ratio hiervan was dat haar democratische legitimatie zwakker
55 is dan die van de rechtstreeks gekozen Tweede Kamer. Nu is veel zichtbaarder geworden dat de senaat wat de Britten noemen een ‘*toothless bulldog*’ is, aangelijnd en
60 wel.

Tekst 3

Wanneer heb ik recht op algemene bijstand?

U heeft recht op een algemene
bijstandsuitkering als u voldoet aan
de voorwaarden van een ...X....

5 En u niet genoeg inkomen of
vermogen heeft om in uw
levensonderhoud te voorzien.

Voorwaarden algemene bijstand

10 U heeft in Nederland recht op
algemene bijstand als u voldoet
aan de volgende voorwaarden:

- u woont rechtmatig in
Nederland;
- u bent 18 jaar of ouder;
- u heeft niet genoeg inkomen of
15 vermogen om in uw
levensonderhoud te voorzien;
- u kunt geen beroep doen op
een andere voorziening of
uitkering, waarmee u in uw
20 levensonderhoud kunt voorzien;
- u zit niet in de gevangenis of
een huis van bewaring.

Er geldt ook een aantal
verplichtingen als u een
25 bijstandsuitkering ontvangt.

Bijstand bij onvoldoende inkomen

30 U heeft onvoldoende inkomen als
uw (gezamenlijke) inkomen lager
is dan het sociaal minimum dat op
u van toepassing is: de
bijstandsnorm.

Geen bijstand bij te veel vermogen

35 Uw gemeente kijkt ook of u niet
meer financieel vermogen heeft
dan de grens die de bijstand
daaraan stelt. Heeft u te veel
vermogen? Dan heeft u geen recht
40 op bijstand. Een voorbeeld van
vermogen is spaargeld.
Heeft u schulden? Dan trekt de
gemeente die schulden van uw
vermogen af, waardoor uw
45 vermogen lager is. Voorwaarde is
wel dat u kunt bewijzen dat u die
schulden moet terugbetalen.

Tekst 4

Langer vaderschapsverlof, in dit land kan het!

- 5 In Finland krijgen werkende vaders en moeders straks evenveel dagen verlof na de geboorte van een kind. Beide ouders mogen in totaal 164 dagen betaald verlof opnemen.
- 10 Gisteren kondigde de regering van het land plannen aan voor het gelijktrekken van de betaalde verlofdagen voor vaders en moeders. Samen krijgen ouders nu 14 maanden verlof en kunnen 164 dagen per persoon opnemen. In 15 het huidige systeem krijgen de mama's 4,2 maanden verlof en
- 20 papa's 2,2 maanden tot het kind twee jaar is. Daarnaast zijn 6 maanden ouderschapsverlof te verdelen onder de ouders. Nu krijgen ouders 6,6 maanden verlof te verdelen. Hiermee probeert het land vaders te stimuleren om meer tijd met hun kinderen door te brengen. De premier van het land hoopt ook dat het nieuwe plan helpt bij het creëren van meer gendergelijkheid. Daarnaast probeert het land de 25 geboortecijfers op te krikken, die tussen 2010 en 2018 met een 30 vijfde afnamen.

Tekst 5

‘Je moet als politierechter een grap durven maken’, zegt Wim Donker (71), sinds 2012 politierechter bij de rechtbank Den Haag.

‘Ik was advocaat, kantonrechter, heb meervoudige zaken gedaan, maar niets is zo leuk als politierechter. Ik hecht erg aan
5 direct contact met de verdachte. Het allerbelangrijkste is dat je in gesprek gaat en dat je probeert te begrijpen waarom iets is gebeurd. Ik had laatst een
10 mevrouw van begin 50 met een strafblad van 62 bladzijden, verslaafd aan cocaïne en alcohol. Ik zei: “Mevrouw voordat we gaan beginnen zou ik graag iets tegen
15 u willen zeggen.” “Wat wilt u zeggen?”, vroeg ze.” Ik zei: “We gaan zo uw zaak behandelen. Ik wil u niet als verdachte zien, maar als mens.” En toen begon
20 ze te huilen. Ik zei: “U moet mij helpen met wat voor straf ik zou moeten opleggen. Vertel.” En dan krijg je een heel ander gesprek.’

Grap

25 ‘Je moet als politierechter ook een grap durven maken. Daar moet je wel mee uitkijken, want je weet nooit of het kwartje valt. Mensen komen heel gespannen
30 binnen. Dan zeg ik: “U bent gespannen, hè.” “Ja, ja”, zeggen ze dan. “Ik kan mij voorstellen dat u schrikt van al die mensen in toga, maar ik ben net als u een
35 mens van vlees en bloed en ik wil gewoon met u praten.” Eigenlijk ben ik geen haar beter dan u, wil ik daarmee zeggen.’

40 **Oren**

‘Recht zonder barmhartigheid is geen recht. Iemand verdient altijd een kans om zich te verbeteren. Als iemand een draai om zijn
45 oren verdient, dan geef ik die. Maar dan nóg ben ik persoonlijk. Ik vind dat een politierechter moet luisteren naar mensen en empathie moet tonen.’

50 **Lesje**

‘Je moet als politierechter moed durven tonen en gewoon
Nederlands praten. Je hebt natuurlijk doorgewinterde gasten,
55 maar voor de meeste mensen is zo’n zitting bij de politierechter een once in a lifetime event. Ik gebruik daarom geen jargon en ik zeg in begrijpelijk Nederlands dat
60 ik met hem of haar wil praten over het gemaakte verwijt. Maar ik laat mij niet tuk nemen. Ik hecht erg aan waarheidsvinding. Ik deed laatst een zaak van een
65 man die in een gestolen auto werd aangetroffen in de buurt van Nieuwegein. Hij had die auto daar gekregen, zei hij. “Zo, met een strik eromheen?” De
70 advocaat meteen: “U moet mijn cliënt wel serieus nemen!” “Dat doe ik ook”, zei ik. Ik vroeg: “Hoe kwam u dan in Nieuwegein?” Met de trein. Ik vroeg: “Bent u naar
75 Nieuwegein-Centraal of Nieuwegein-Noord gereisd?” Noord, zei-ie.’*
(* Nieuwegein heeft geen treinstation.)

Tekst 6

Vernietigend rapport werpt schaduw over uitbreiding kroongetuigeregeling.

Het systeem voor de beveiliging van naasten van kroongetuigen moet dringend op de schop, concludeerde de

5 Onderzoeksraad voor Veiligheid (OvV) gisteren over de drie liquidaties rondom kroongetuige Nabil B.. Het vernietigende rapport van de OvV, werpt een

10 schaduw over de geplande uitbreiding van de kroongetuigeregeling. Minister Yeşilgöz (Justitie en Veiligheid) wil ook minder zware

15 criminelen kunnen overhalen om kroongetuige te worden, maakte ze in november 2022 bekend. Ze gaf als voorbeeld een boekhouder, notaris of

20 havenmedewerker die betrokken is bij de onderwereld.

Ondanks de tekortkomingen is het gebruik van kroongetuigen

25 een belangrijk instrument om zware criminelen te berechten, zegt Jan Crijns, hoogleraar strafrecht aan de Universiteit Leiden. "Bepaalde bovenlagen

30 van criminele organisaties hebben zich zodanig afgeschermd dat je er niet

makkelijk bij komt met alleen telefoontaps of traditionele

35 opsporingsmethodes." Sinds de instelling van de huidige regels in 2006 zijn er volgens hem zo'n 10 tot 15 kroongetuigen geweest in Nederland. De

40 methode wordt dus maar beperkt ingezet: alleen voor de zwaarste categorie criminelen.

Twee petten op

De regels voor het gebruik van

45 kroongetuigen in het buitenland verschillen volgens Crijns niet zo veel van die in ons land. Op één punt na: "In het buitenland is beter geregeld dat het

50 veiligheidsvraagstuk op grotere afstand staat van het strafrechtelijke vraagstuk", zegt de hoogleraar.

... **Z** ... is enerzijds

55 verantwoordelijk voor de beveiliging van kroongetuigen, maar óók voor de vervolging van de personen waartegen de informant getuigt. Het is

60 onwenselijk dat ... **Z** ... als het ware twee petten op heeft, vindt advocaat Janssen. "Want dan kan het ene belang het afleggen tegen het andere."